

6. Савченко, О. Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / О. Я. Савченко // Початкова школа. – 2001. – № 7. – С. 1–4.
7. Самостійна робота студентів : навч. посіб. / В. І. Євдокимов, Л. Д. Покроєва, Т. П. Агапова, В. В. Луценко ; за заг. ред. В. І. Євдокимов ; ХДПУ ім. Г. С. Сковороди. – Харків : Вид-во ХДГУ, 2004. – 140 с.

References

1. Bohush A.M., Bielienska H.V., Bohinich O.L., Havrysh N.V., Dolynna O.P., Ilchenko T.S., Kovalenko O.V. and others (2012), Bazovyi komponent doshkolnoi osvity: nova redaktsiia: zatv. nakazom MONmolodspor Ukrainy № 615 vid 22.05.2012 r. [The basic component of preschool education: new version: Approved by Order of the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine, No. 615 dated May 22, 2012] *Preschool education*, No. 7, P. 4–19.
2. Khoropaha N. M., Ponimanska T. I. (2009), Pedagogichna praktyka za vymohamy kredytno-modulnoi systemy [Pedagogical practice under the requirements of Credit-Module System], Kyiv: Slovo, 280 p.
3. Kvas V. (2007), Samodostatnist vuzivskykh dystsyplin dlia profesiinoi pidhotovky studentiv [Self-sufficiency of university disciplines for the professional training of students] *Native school*, No. 4, P. 20–23.
4. Pryhodchenko K. I. (2011), Tvorch maisternist uchytelia yak osnova yoho profesiinoi diialnosti [Creative mastery of a teacher as basis for his professional activity], Donetsk : SUIAI, 144 p.
5. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy : vid 01 lypnia 2014 r. № 1556-VII [About Higher Education: Law of Ukraine, July 1, 2014 No. 1556-VII] (2014), *Governmental Courier*, August 13, (No 146), P. 7–18.
6. Savchenko, O. Ya. (2001), Udoshkonalennya profesiynoi pidhotovky maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv [Improvement of professional training of future primary school teachers] *Primary school*, No 7, P. 1–4.
7. Yevdokymov V. I., Pokroyeva L. D., Ahapova T. P., Lutsenko V. V. (2004), Samostiyna robota studentiv : navch. posib. [Independent work of students: study aid]; under general editorship. V. I. Yevdokymov; KhNPU named after H. S. Skovoroda, Kharkiv: Published by KhNPU, 140 p.

В статтє освещено проблему роли самостоятельной работы студентов с целью усвоения ими теоретических знаний из психолого-педагогических дисциплин и формирования умений применять их во время педагогической практики в системе подготовки специалистов дошкольного образования. Раскрыты методы и приемы руководства педагогической практикой студентов у базовых учреждениях дошкольного образования, а также роль самостоятельной работы студентов в процессе организации учебно-воспитательного процесса с детьми дошкольного возраста, проведены научно-исследовательской работы и формировании основ педагогического мастерства.

Ключевые слова: личность, педагог-новатор, педагогическое мастерство, гуманизм, нравственные качества, педагогическое прогнозирование, практические умения и навыки.

The problem of the effectiveness of organizing and conducting independent work of students with the purpose of deep learning of theoretical knowledge in psychology, preschool pedagogy and partial methods; study of modern effective forms, innovative methods and methods of teaching and upbringing of children of preschool age; formation of abilities and skills of application of theoretical knowledge during the pedagogical practice in the system of training of specialists in preschool education has been highlighted in the article. The peculiarities of the combination of theoretical and practical training of students of the specialty "Preschool Education" for performing professional duties of the preschool educator, peculiarities of the formation of the bases of pedagogical skill during practicals, during self-training and pedagogical practice have been analyzed. Methods and techniques of pedagogical practice of students at basic preschool institutions have been revealed, as well as the role of independent work of students in the process of organizing the educational process with of preschool - age children during passing their pedagogical practice, conducting research work and forming the foundations of pedagogical skills already in the walls of the educational institution.

Key words: personality, innovative teachers, pedagogical excellence, humanism, moral qualities, pedagogical forecasting, practical skills and abilities.

УДК 378:373.3.011.3-051

DOI: 10.31339/2413-3329-2018-1(7)-121-124

Молнар Тетяна Іванівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет, м. Мукачево

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: СУТНІСТЬ, ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ

У статті порушується проблема педагогічної майстерності вчителя початкової школи. На основі аналізу наукової літератури визначено стан досліджуваної проблеми в педагогічній теорії і практиці; окреслено роль педагогічної майстерності у фаховому становленні вчителя; розкрито погляди науковців на сутність та зміст педагогічної майстерності; запропоновано шляхи вдосконалення педагогічної майстерності вчителя початкової школи як складової його професіоналізму.

Ключові слова: педагогічна майстерність, професійна компетентність, вчитель початкової школи.

Постановка проблеми. Формування інформаційного суспільства, докорінні зміни в соціально-економічному розвитку держави, інтеграція національної освіти в європейський освітній простір потребують підготовки педагога нової генерації. Вирішальна роль у розв'язанні стратегічних завдань розвитку українського суспільства – формування всебічного і гармонійного розвитку кожного його члена – об'єктивно належить працівникам освітньої сфери.

В умовах модернізації системи освіти в Україні особливої актуальності набувають питання підвищення професійної майстерності вчителів початкової школи, їх професіоналізму та психологічної культури. Адже сучасне суспільство потребує

компетентного педагога, здатного до прийняття нових ідей, нестандартних рішень, активної участі в інноваційних процесах. Розв'язання цих завдань під силу тільки компетентному висококваліфікованому педагогу, який володіє відповідною теоретичною та методичною підготовкою, має необхідні особистісні якості.

Багатогранність і складність завдань формування нової людини в умовах відродження національної системи освіти роблять проблеми педагогічної майстерності особливо актуальними. Педагогічна майстерність завжди була й буде центром притягання, еталоном, якого прагнуть досягти в професійній діяльності працюючі за покликанням учителі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз сутності і змісту педагогічної майстерності в психолого-педагогічній літературі засвідчив, що означена проблема не є новою. Вагома частка у розробці проблеми педагогічної майстерності належить працям І. Зязюна, А. Макаренка, В. Семиченко, В. Сухомлинського, Н. Тарасевич, Л. Хомич та ін. Зокрема, проблемою визначення сутності і змісту педагогічної майстерності займалися такі дослідники, як Є. Барбіна, О. Дубасенюк, І. Зязюн, Н. Кузьміна, Н. Кухарев, А. Щербаков. Структуру педагогічної майстерності вивчали В. Кан-Калик, Д. Крамущенко, І. Кривонос. Загальнопедагогічні засади проблеми формування педагогічної майстерності вчителя у своїх працях досліджували П. Астахов, Ю. Бабанський, Н. Ничкало, О. Савченко та ін.

Мета статті: на основі аналізу психолого-педагогічної літератури уточнити сутність та зміст поняття «педагогічна майстерність», обґрунтувати шляхи вдосконалення педагогічної майстерності вчителя початкової школи як складової його професіоналізму.

Результати дослідження. Пошук ефективних шляхів оптимізації процесу формування педагогічної майстерності вчителя початкової школи вимагає розуміння його основ та сутності. У психолого-педагогічній літературі на сьогоднішній день існують різні характеристики поняття «педагогічна майстерність», але немає єдиного визначення, яке точно і повно розкриває його зміст і сутність.

Найбільш вдало сутність педагогічної майстерності розкрита в «Педагогічній енциклопедії»: «...це високе мистецтво виховання і навчання, що постійно вдосконалюється, доступне кожному педагогу, який працює за покликанням і любить дітей. Педагог – це спеціаліст високої культури, який глибоко знає свій предмет, добре ознайомлений з відповідними галузями науки чи мистецтва, практично розбирається в питаннях загальної і, особливо, дитячої психології, досконало володіє методикою навчання і виховання».

В українському педагогічному словнику за редакцією С. Гончаренка педагогічна майстерність характеризується «...високим рівнем педагогічної діяльності, критеріями якої є науковість, гуманність, доцільність, оптимальність, результативність, демократичність, творчість».

Зазначимо, що в словнику С. Ожегова майстерність тлумачиться як високе мистецтво в будь-якій галузі, тобто такий рівень виконання діяльності, який веде до високих результатів у цій сфері. Сутність професійної майстерності повинна визначатися через якісні характеристики здійснення професійної діяльності, яка дає високі результати. А для цього педагог має бути озброєним комплексом певних властивостей.

Своє бачення педагогічної майстерності неодноразово висловлював А. Макаренко, який вважав, що педагогічна майстерність не є справою талановитих людей, що майстром може стати кожний, якщо йому допоможуть і якщо він сам буде працювати. Для педагогів сучасності вагомою набуває таке висловлювання вченого: «Майстерність вихователя не є якимось особливим мистецтвом, але це спеціальність, якій потрібно навчати, як потрібно навчати лікаря його майстерності, як потрібно навчати музиканта» [1, с.5].

Так, проблема педагогічної майстерності на всіх етапах розвитку системи освіти в Україні перебувала в центрі уваги науковців та вчителів-практиків. Наприклад, М. Дяченко та Л. Кандибович зазначають: «Педагогічна майстерність – це високий рівень професійної діяльності педагога. Ззовні вона проявляється в успішному творчому вирішенні найрізноманітніших педагогічних завдань, в ефективному досягненні способів і цілей навчально-виховної роботи. З внутрішньої сторони майстерність – це функціонуюча система знань, умінь, навичок, психічних процесів, властивостей особистості, що забезпечує виконання педагогічних задач» [4, с.60].

В аналогічному ключі аналізується педагогічна майстерність і в роботах Є. Барбіної, в яких означена якість

розглядається як поєднання особистісних характеристик фахівця з діяльнісною сутністю певної професії, «інтегрований показник ступеня готовності конкретної особи до виконання професійних обов'язків», технічне й технологічне забезпечення реалізації його гуманістичної спрямованості.

І. Зязюн педагогічну майстерність розглядає як найвищий рівень педагогічної діяльності та як вияв творчої активності особистості педагога. Учений розкриває сутність цієї педагогічної категорії: «Педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі» [2, с.30]. На переконання вченого, педагогічна майстерність не зводиться тільки до діяльності і не обмежується високим рівнем теоретичної та методичної підготовки педагога, а й передбачає особистісні його якості, його позицію, здатність виявляти творчу ініціативу на підставі реалізації власної системи цінностей. Ураховуючи положення досліджень вітчизняних і зарубіжних учених, авторських наукових праць із проблем педагогічної діяльності, І. Зязюн розробив критерії майстерності педагога: «Критеріями майстерності педагога є доцільність (за спрямованістю), продуктивність (за результатами), діалогічність (за характером стосунків з дітьми), оптимальність (у виборі засобів), творчість (за змістом діяльності)» [2, с.37].

Н. Кузьміна та Н. Кухарева визначають педагогічну майстерність як «найвищий рівень педагогічної діяльності, який виявляється в тому, що у відведений час педагог досягає оптимальних наслідків» [5]. Окрім цього, Н. Кузьміна трактує майстерність як «володіння професійними знаннями, вміннями і навичками, що дозволяють спеціалісту успішно дослідити ситуацію (об'єкти і умови діяльності), сформулювати професійні задачі, виходячи із ситуації, та успішно їх розв'язувати відповідно до цілей, які поставлені перед наукою» [5, с.22].

За визначенням А. Щербакова, педагогічна майстерність – це «синтез наукових знань, умінь, навичок методичного мистецтва і особистих якостей педагога» [2].

Досліджуючи проблему педагогічної майстерності, Г. Хозяїнов акцентує увагу на тому, що неправомірно ототожнювати основи і сутність педагогічної майстерності. Автор робить висновки про те, що знання, вміння і навички педагога як складова основ педагогічної майстерності, можуть бути двох рівнів: набуті у процесі підготовки до професійної педагогічної діяльності та набуті у процесі професійної педагогічної діяльності. «Таким чином, – зазначає автор, – фундамент педагогічної майстерності, який необхідно сформувати, охоплює такі основні складові: особистість педагога, знання, педагогічний досвід». На цій основі він пропонує таке визначення: «Майстерність педагога у навчанні – це високе мистецтво здійснення навчальної діяльності на основі знань, особистісних якостей і педагогічного досвіду, що проявляється в комплексному розв'язанні завдань освіти, виховання, розвитку дитини» [3, с.7].

В інших дослідженнях педагогічна майстерність тлумачиться як високий рівень професійної діяльності. Її категоріями є такі показники, як науковість, творчість, демократичність, гуманність, результативність, оптимальний характер тощо (Н. Бібік, О. Гура, Н. Гузій, В. Ільченко, Н. Ничкало та ін.).

У загальному значенні педагогічна майстерність – це досконале, творче виконання вчителем професійних функцій на рівні мистецтва, результатом чого є створення оптимальних соціально-психологічних умов для становлення особистості кожної дитини, забезпечення високого рівня інтелектуального розвитку, виховання кращих моральних якостей, духовного збагачення школярів. Наведені приклади визначення сутності педагогічної майстерності дозволяють зробити висновок, що з цього питання у науковців немає однозначної думки. Одні автори вважають, що це якісні характеристики особистості, інші – що це система знань, умінь і навичок, треті – об'єднують і те, й інше разом. Наведені

визначення не виключають одне одного, а лише доповнюють та розширюють сутність означеного феномену.

Оновлення підходів до підвищення педагогічної майстерності вчителя початкової школи можливе через надання цій роботі системного характеру, чітке визначення завдань, змісту та форм її організації. Проте, одних теоретичних знань педагога недостатньо, необхідним є опанування мистецтвом викладання, одержання навичок у педагогічній роботі, навчання акторської майстерності тощо. Ці навички будуються на наукових засадах, але все таки є щось особливе, що набувається в практичній діяльності.

Безумовно, для вироблення педагогічної майстерності вчитель повинен володіти необхідними природними даними, відповідним голосом, слухом, зовнішньою чарівністю і т.д. Однак, незважаючи на важливе значення цих природних даних, майже визначальну роль відіграють набуті якості. Саме тому проблеми пошуку ефективних шляхів формування майстерності педагога є особливо важливими та актуальними.

Серед шляхів удосконалення педагогічної майстерності вчителя початкової школи виділимо наступні:

1. Складання плану професійного самовдосконалення, вивчення передового досвіду колег, самоосвітня діяльність, саморозвиток, пошук шляхів професійної самореалізації, здійснення безперервного навчання.

2. Кооперативна професійна взаємодія з колегами, тобто участь у колективних і групових інноваційних формах методичної роботи: конкурси педагогічної майстерності, участь у методичних фестивалях, панорамах, методичних дискусіях, аукціонах, проблемних столах, педагогічних консиліумах, освітянських вечорах, педагогічних семінарах тощо.

3. Збір та укладання творчого портфоліо – колекція власної бази кращих сценаріїв, цікавих прийомів, педагогічних знахідок на

уроці, власних засобів наочності, дидактичних матеріалів, продуктивних педагогічних технологій, що відображають зусилля вчителя, успіхи або досягнення з тієї чи іншої проблеми, індивідуальної творчої системи.

4. Оприлюднення індивідуальних доробок педагогічних радах, методичних об'єднаннях, у періодичній пресі.

5. Рефлексія власної діяльності. Оскільки педагогічна діяльність за своєю суттю рефлексивна, то рефлексивні процеси в ній виявляються наступним чином: у процесі практичної взаємодії вчителя з учнями, коли він прагне адекватно розуміти і цілеспрямовано регулювати їхні думки, почуття та вчинки; у процесі проектування діяльності школярів, коли педагог розробляє цілі навчання та шляхи їх досягнення; у процесі самоаналізу та самооцінки власної діяльності й самого себе.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, проблема підвищення педагогічної майстерності в сучасних умовах не тільки не втратила значення, але набула ще більшої актуальності. Узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду дає можливість визначити педагогічну майстерність як своєрідний сплав особистісної культури, знань і світогляду вчителя, його всебічної теоретичної підготовки з досконалим володінням прийомами навчання і виховання, передовим досвідом. З метою підвищення свого творчого рівня, рівня педагогічної майстерності необхідно не лише збільшити обсяг одержуваної інформації, кількість використовуваних форм і методів роботи, а й створити навколо себе такі умови, які будуть постійно спонукати до самоаналізу, саморозвитку та самовдосконалення.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів розв'язання означеної проблеми. Перспективи наукових розвідок вбачаємо в обґрунтуванні організаційно-педагогічних умов розвитку педагогічної майстерності вчителя початкової школи.

Список використаних джерел

1. Буняк Т. А. Розвиток педагогічної майстерності вчителя в системі особистісно орієнтованого навчання // Педагогічна майстерня. – 2011. – № 4. – С. 2-7.
2. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. В. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К: Вища шк., 2004. – 422 с.
3. Когут С. М. Професійне становлення вчителя // Педагогічна майстерня. – 2012. – № 5 (17). – С. 2-9.
4. Ковальчук В. Педагогічна майстерність педагога // Відкритий урок. – 2011. – № 2. – С. 59-62.
5. Панасенко В. Я. Самоосвіта в системі формування професійної компетентності педагогів / В. Я. Панасенко // Завуч. – 2009. – № 10. – С. 21-24.

References

1. Bunyak T. A. 2011. Rozvytok pedahohichnoyi maystemosti vchytelya v systemi osobystisno oriyentovanoho navchannya [Development of pedagogical mastery of a teacher in the system of person-orientated learning]. Pedagogical Workshop, 4, p. 2-7.
2. Zyazyun I. A. 2004. Pedahohichna maystemist: Pidruchnyk / I. A. Zyazyun, L. V. Kramushchenko, I. V. Kryvonos ta in.; za red. I. A. Zyazyuna. – 2-he vyd., dopov. ipererobl. [Pedagogical Mastery: Textbook / I. A. Zyazyun, L. V. Kramushchenko, I. V. Kryvonos and others; for ed. I. A. Zyazyun – 2nd form., Papers. and reworked. Higher School.
3. Kogut S. M. 2012. Profesiynne stanovlennya vchytelya [Professional formation of a teacher]. Pedagogical Workshop, 5 (17), p.2-9.
4. Kovalchuk V. 2011. Pedahohichna maystemist pedahoga [Pedagogical Skills of the Teacher]. Open Lesson, 2, p. 59-62.
5. Panasenko V. Ya. 2009. Samoosvita v systemi formuvannya profesiynoyi kompetentnosti pedahohiv [Self-education in the system of formation of professional competence of teachers]. Zavuch, 10, p.21-24.

В статтє порушається проблема педагогического мастерства учителя начальной школы. На основе анализа научной литературы определено состояние исследуемой проблемы в педагогической теории и практике; очерчена роль педагогического мастерства в профессиональном становлении учителя; раскрыты взгляды ученых на сущность и содержание педагогического мастерства; очерчены пути совершенствования педагогического мастерства учителя начальной школы как составляющей его профессионализма.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, профессиональная компетентность, учитель начальной школы.

The article has raised the problem of pedagogical mastery of elementary school teachers. Depending on the analysis of scientific literature, the author of the article has determined the conditions of the problem in the pedagogical theory and practice; has specified the sense and content of the conception "pedagogical mastery"; has substantiated the ways of improving of pedagogical mastery of teachers of primary school as an integral part of their professionalism. It has been established that in the psychological and pedagogical literature there are different characteristics of the conception of "pedagogical mastery", but there is no one definition, which fully reveals its content and sense. In general determination, pedagogical mastery is a perfect, creative performance by a teacher of professional functions at the art level, which results in the creation of optimal socio-psychological conditions to the formation of the individuality of every child, ensuring a high level of intellectual development, the upbringing of the best moral qualities, spiritual enrichment of schoolchildren. It has been found out that the problem of finding effective ways of forming the pedagogical mastery of primary school teachers is especially important and relevant. In order to increase the professional level it is necessary not only to increase the amount

of received information, the number of used forms and methods of work, but also to create conditions that will induce self-examination, self-development and self-improvement. Competitions of pedagogical mastery, discussions, trainings, "round tables", workshops, improve theoretical knowledge, develop intellectual, ideological and communicative qualities, equip the teachers with necessary methodological arsenal to solving modern problems of primary education.

Key words: pedagogical mastery, professional competence, primary school teacher.

УДК 378.22:355.23